

Sergei Korotaev

Białoruska Akademia Ekonomiczna w Mińsku

SPADEK WARTOŚCI AKTYWÓW W REPUBLICIE BIAŁORUSI – MECHANIZMY IDENTYFIKACJI I ZWROTU

Firmy mogą ponosić szkody wynikające ze spadku wartości aktywów z powodu odchyień pomiędzy wartością księgową i obniżoną wartością rynkową lub pomiędzy wartością księgową i wyższą wartością rynkową. W pierwszym przypadku mowa jest o obniżce ceny, w drugim zaś – o rewaloryzacji aktywów. Nie ma wątpliwości, że procesy te są zupełnie odmienne.

Nieobniżenie ceny aktywów nie tworzy nieprawdziwego obrazu wyników finansowych przedsiębiorstwa za okres rozliczeniowy, lecz zawyża wartość aktywów firmy, tzn. wpływów za sprzedaż aktywów. W takiej sytuacji zarówno właściciele firmy, jak i inwestorzy mają zaburzony obraz wartości firmy i jej aktywów netto.

Zaniechanie rewaloryzacji z kolei przyczynia się do strat firmy, ponieważ sprzedaż aktywów po ich cenie rynkowej prowadzi do powstania różnicy między ich ceną rynkową a wartością księgową. Różnica ta, zgodnie z prawem białoruskim, podlega opodatkowaniu. Poza tym stosowanie aktywów księgowanych po niższej cenie niż cena rynkowa wiąże się ze wzrostem podstawy opodatkowania, jeżeli ceny sprzedaży są zorientowane na rynek i ustalone w warunkach wystąpienia inflacji. Aby firmy nie ponosiły strat wynikających z inflacji, na Białorusi opracowano dosyć skuteczny mechanizm rewaloryzacji aktywów. Źródła kompensacji wartości aktywów względem ich wartości rynkowej są własnymi źródłami firm, zwłaszcza w formie dodatkowego funduszu, ale nie reprezentują wyniku finansowego.

Niestety białoruskie prawo nie uregulowało dotąd kwestii związanych z utratą wartości księgowej aktywów w stosunku do ich wartości rynkowej i przedstawienia tych wyników w formie księgowej. Duży wpływ na tę sytuację ma fakt, że w warunkach istnienia wysokiej inflacji obniżka cen zdarza się rzadko, najczęściej jako skutek zawyżonej rewaloryzacji niektórych grup aktywów przeprowadzonej,

zgodnie z prawem, 1 stycznia każdego roku, ewentualnie w wyniku moralnej obniżki ceny aktywów. Przykładem będzie konkretny przypadek: po wykonaniu rocznej rewaloryzacji aktywów według obowiązujących wskaźników wartość księgową komputerów okazała się o wiele wyższa niż ich wartość rynkowa. Aby zmniejszyć podatek od nieruchomości, wiele firm musiało przeprowadzić rewaloryzację prostoliniową, tzn. powiązać ją wprost z wartością rynkową analogicznych towarów. Pomimo faktycznego braku mechanizmów obniżki cen wydaje się jasne, że w warunkach światowej globalizacji nieuniknione jest księgowanie utraty wartości aktywów firmy. Utrata wartości aktywów nie jest wyjątkowym zjawiskiem, lecz obiektywnym procesem zgodnym z prawem, typowym dla każdej firmy działającej na rynku.

Analiza wskazuje, że aktywa mogą stracić wartość wówczas, gdy:

- cena rynkowa analogicznych towarów gwałtownie spadła,
- inne zmiany zewnętrzne negatywnie wpłynęły na wyniki finansowe firmy (zmiany w legislacji, udział w rynku, pojawienie się nowych towarów na rynku itd.),
- przedmiot stał się moralnie przestarzały,
- przedmiot uległ całkowitemu lub częściowemu zniszczeniu,
- przedmiot przedwcześnie wycofano z użycia,
- podjęto decyzję zaprzestania operacji, przy której korzystano z przedmiotu, itd.

Ponieważ istnieją ogólne przyczyny utraty wartości aktywów, problem wymaga szczegółowych badań i identyfikacji strat wynikających z utraty wartości. Dla Białorusi jest to ważne, zwłaszcza gdy weźmiemy pod uwagę to, że nowa ustawa o rachunkowości, wprowadzona w styczniu 2004 r., przewiduje (podobnie jak ustawa rosyjska) możliwość stworzenia rezerw na utratę wartości, a także inwestowania w papiery wartościowe.

Według nowej ustawy o rachunkowości, rezerwy na spadek wartości aktywów materialnych powinno się księgować na specjalnym koncie 14 Rezerwy na spadek wartości aktywów materialnych, używanym do gromadzenia rezerw na:

- 1) odchylenia wartości surowców, materiałów, paliwa i innych od ich wartości rynkowej,
- 2) spadek wartości innych środków w obrocie: bieżącej pracy, skończonych produktów, towarów i innych.

Zgodnie z zapisem nowej ustawy o rachunkowości, rezerwy te należy księgować w następujący sposób:

1. Winien 91 Przychód i wydatki operacyjne – Ma 14 Rezerwy na spadek wartości aktywów materialnych. Jak widać, rezerwy są gromadzone w konsekwencji utraty zysku przez firmę.

Zaleca się, by rezerwy były używane poprzez odtwarzanie poprzednio stosowanego źródła, gdyż objęte rezerwą składniki materialnych aktywów są odpisywane.

2. Winien 14 Rezerwa na obniżkę wartości aktywów materialnych – Ma 91 Przychód i wydatki operacyjne.

Na Białorusi nie ma innych wyjaśnień dotyczących zarówno identyfikacji aktywów z utratą wartości, jak i mechanizmów gromadzenia rezerw na obniżkę wartości aktywów materialnych. Nie ma również mechanizmu gromadzenia i korzystania z rezerw na spadek wartości aktywów, czy jego wprowadzanie do sprawozdań finansowych. Ponadto w kraju panuje opinia, że nie ma potrzeby tworzenia takich rezerw. W niektórych sytuacjach możliwość tworzenia takich rezerw jest postrzegana jako analogia procesu rewaloryzacji. Jednak, jak już zaznaczono, nie jest to pogląd słuszny. Podstawowa różnica między tymi dwoma procesami polega na tym, że w rewaloryzacji aktywów zasoby firmy rosną, a w tworzeniu rezerw na spadek wartości aktywów z reguły nie bierze się pod uwagę zasobów firmy. Wielkość zgromadzonej rezerwy pozwala jedynie oszacować potencjalne straty firmy, jeżeli sprzedane będą aktywa objęte rezerwą. Nie oznacza to wcale, że te straty się faktycznie pojawiają. Celem wprowadzenia mechanizmu identyfikacji i księgowania strat wynikających ze spadku wartości aktywów materialnych jest takie księgowanie aktywów firmy, które nie przekroczy wypłacalności przedsiębiorstwa.

Przed zidentyfikowaniem mechanizmu uwzględniającego szczególne cechy zarządzania rachunkowością i księgowością w Republice Białorusi, należy rozważyć problem w kontekście Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości (MSS), zwłaszcza MSS 36 „Spadek wartości aktywów”. Według tego standardu:

1. Jeżeli aktywa są zaksięgowane na sumę przekraczającą sumę, którą można uzyskać z jego sprzedaży, mamy do czynienia ze spadkiem wartości aktywów. W tym przypadku firma musi uznać stratę wynikającą ze spadku wartości.

2. Straty wynikające ze obniżenia wartości należy bezzwłocznie zaksięgować jako wydatki w arkuszu zysków i strat.

3. Straty wynikające z obniżenia wartości już rewaluowanych należy księgować jako spadek rewaloryzacji.

4. Jeżeli spadek wartości aktywów jest ujęty w sprawozdaniu, do amortyzacji tych aktywów powinno się wprowadzić poprawki w celu zamortyzowania już poprawionej wartości aktywów.

5. Jeżeli wycena zastosowana do określenia wartości aktywów się zmienia, należy skompensować straty wynikające z obniżenia tej wartości. Wartość aktywów, ze względu na kompensację strat wynikłych z obniżenia wartości, nie powinna przekraczać ich wartości księgowej, którą należy obliczyć (nie uwzględniając amortyzacji) jakby straty wynikające z obniżki wartości tych aktywów nie były uwzględniane w poprzednich latach.

6. Zwrot strat wynikających z obniżki wartości aktywów powinien być bezzwłocznie księgowany jako zysk.

7. Wszelki zwrot strat wynikających z obniżki wartości uprzednio rewaloryzowanych aktywów powinien być bezzwłocznie księgowany jako wzrost rewaloryzacji.

8. Amortyzacja powinna być korygowana po zwrocie strat wynikłych ze spadku wartości.

Jak widać, według norm MSS, rezerwy na spadek wartości aktywów materialnych oznaczają spadek księgowej wartości tych aktywów do poziomu ich wartości rynkowej. Taka korekta jest niezbędna, jak już wspomniano wcześniej, aby podać prawdziwą wartość aktywów firmy. Gdy dochodzi do sprzedaży aktywów, których wartość księgowa przekracza ich wartość rynkową, firma notuje stratę. Tworzenie rezerw na spadek wartości aktywów pozwala na przewidzenie możliwych strat w momencie sprzedaży aktywów.

Jeżeli uwzględnimy to, że w warunkach rynkowych strata wartości może mieć charakter przejściowy, wydaje się oczywiste, że suma ujawnionych strat nie powinna bezpośrednio wpłynąć na wartość aktywów. Dlatego, zdaniem autorów, najlepszym rozwiązaniem w księgowaniu utraty wartości aktywów względem ich wartości z arkuszy bilansowych jest zastosowanie specjalnego pośredniego rachunku, który powinno się korygować zgodnie ze zmianami w przepisach. Uzasadnione jest zatem wprowadzenie do białoruskiej ustawy o rachunkowości zapisu o założeniu pośredniego rachunku do księgowania rezerw na spadek wartości aktywów. Bez wątplenia jednym z najbardziej problematycznych zagadnień związanych z obniżką wartości aktywów jest zidentyfikowanie tych aktywów i określenie wielkości obniżki. Najwięcej trudności związanych z identyfikacją aktywów o obniżonej wartości sprawia znalezienie takich aktywów i określenie wielkości spadku ich wartości. Zdaniem autorów, wartość rynkowa aktywów, których wartość obniżono (a zatem powinna stanowić podstawę obliczania spadku wartości), musi być poparta odpowiednimi dokumentami. W przeciwnym razie oraz w sytuacji, gdy nie ma decyzji, by suma obniżonej wartości obniżała podstawę podatku, firma może mieć poważne kłopoty ze strony urzędu podatkowego i innych instytucji kontrolnych. W każdym razie aktywa firmy powinny być wycenione w celach księgowych z uwzględnieniem ich wartości rynkowej, ponieważ jest to wartość, która jest ważna zarówno dla właścicieli firmy, jak i dla potencjalnych inwestorów i innych kredytodawców.

Przykładem dokumentacji potwierdzającej wartość rynkową aktywów mogłyby być:

- dane od producentów aktywów materialnych,
- informacje od organizacji handlowych na temat cen aktywów,
- cenniki, katalogi z cenami odpowiednich aktywów,
- opinie ekspertów od wyceny.

Kwota rezerw powinna być określona jako różnica między faktycznym kosztem nabycia aktywów materialnych, wprowadzonym do rejestrów księgowych, a ich obecną wartością rynkową (ceną możliwej sprzedaży) pod koniec okresu sprawozdawczego.

Jak wspomniano, w gromadzeniu rezerw na obniżkę wartości aktywów najpierw należy korzystać ze źródeł stworzonych w momencie rewaloryzacji. Na przykład, jeżeli po rewaloryzacji aktywów metodą wskaźnikową ich wartość księgowa przekroczyła wartość rynkową i kwota rewaloryzacji zwiększyła kapitał

(fundusz) dodatkowy, wówczas powinien nastąpić spadek wartości księgowej aktywów do poziomu ich wartości rynkowej, wynikający przede wszystkim z obniżenia wartości z dodatkowego kapitału (funduszu). Zgodnie z białoruską ustawą o księgowości, tę operację przeprowadza się w następujący sposób:

- Winien 83 Dodatkowy fundusz subkonto Fundusz rewaloryzacji aktywów – Ma 14 Rezerwy na obniżkę wartości aktywów materialnych na kwotę obniżenia wartości (w granicach wyceny aktywów rewaloryzowanych, zgodnie z obowiązującym prawem),
- Winien 91 Operacyjne przychody i wydatki subkonto 2 Wydatki operacyjne – Ma 14 Rezerwy na obniżkę wartości aktywów materialnych na kwotę obniżki wartości aktywów przekraczającą sumę wyceny przeprowadzonej w poprzednich okresach sprawozdawczych zgodnie z obowiązującym prawem.

W praktyce może się zdarzyć, że wartość aktywów, zabezpieczona rezerwą na spadek wartości, wzrośnie. Poza tym cena sprzedaży zabezpieczonych rezerwą aktywów może być wyższa niż w momencie zabezpieczania. W takiej sytuacji należy zwrócić stratę spadku wartości. Zgodnie z MSS, wartość aktywów z rachunkiem zwrotnych strat obniżki wartości nie powinna przekraczać ich wartości księgowej (pomijając amortyzację), jak gdyby nie księgowano żadnej straty aktywów w poprzednich latach. Innymi słowy, gdy strata amortyzacji ulegnie zwrotowi, firma powinna zwiększyć swój zysk, zwłaszcza swój przychód operacyjny, na kwotę nieprzekraczającą kwoty rezerw na dane aktywa.

Zwrot rezerw na obniżkę wartości aktywów według ustawy o rachunkowości, która weszła w życie w 2004 r., powinien być księgowany w następujący sposób:

- Winien 14 Rezerwy na spadek wartości aktywów – Ma 91 Operacyjne przychody i wydatki subkonto 1 Przychód operacyjny na odzyskaną kwotę przychodów operacyjnych, które poprzednio użyto do tworzenia rezerw na określone aktywa.

Gdy straty z amortyzacji poprzednio rewaloryzowanych aktywów ulegają zwrotowi, należy przeprowadzić następującą operację w kwotach funduszu dodatkowego (funduszu na rewaloryzację), używanego do tworzenia rezerw na obniżkę wartości:

- Winien 14 Rezerwy na spadek wartości aktywów – Ma 83 Fundusz dodatkowy subkonto Fundusz rewaloryzacji aktywów.

Obecne prawo białoruskie nie wskazuje warunków tworzenia rezerw na utratę wartości aktywów. Jednocześnie byłoby logiczne zaplanowanie tworzenia takich rezerw na koniec okresu sprawozdawczego, w celu uzyskania jasnego obrazu wartości aktywów firmy na początek nowego roku. Zdaniem autorów, może powstać sytuacja, gdy rezerwy są tworzone w ciągu całego roku (na określone okresy sprawozdawcze). Taka akcja ma sens, gdy cena rynkowa szybko spada. Odnosnie do zamykania rezerw ustawa o rachunkowości mówi, że kwoty kierowane na rezerwy na obniżkę wartości aktywów materialnych są odtwarzane „w następnym okresie sprawozdawczym, gdy objęte rezerwą aktywa materialne są wyksięgowywane”.

Określenie rezerw jest konieczne nie tylko w wysięgowywaniu objętych rezerwami aktywów materialnych, ale na końcu każdego okresu sprawozdawczego. W takim ujęciu potrzeba corocznej inwentaryzacji rezerw stworzonych na pokrycie spadku wartości aktywów materialnych jest oczywista.

MSS 36 określa amortyzację za aktywa, które straciły swoją wartość. Białoruskie prawo obecnie nie reguluje tej sprawy, ponieważ, jak już wspomniano, w warunkach wystąpienia inflacji trudno mówić o obniżce wartości nieobrotowych aktywów, podlegających amortyzacji. Ponadto, jeżeli uznamy amortyzację za proces mający na celu odzyskanie poniesionych wcześniej wydatków na zakup aktywów nieobrotowych, to obniżka wartości tych aktywów nie może wpłynąć na wydatki firmy, które mają być odzyskane poprzez koszt wytworzenia towarów (wykonaną pracę, świadczone usługi). Zdaniem autorów, amortyzacja powinna zwrócić wszystkie faktyczne koszty poniesione przez firmę na zakup aktywów podlegających amortyzacji, obniżka wartości aktywów nie powinna zaś mieć wpływu na ten proces.

Przy sporządzaniu arkusza bilansowego firma, która gromadzi rezerwy, powinna ująć je w arkuszu. Wartość kapitału zakładowego powinna być pomniejszona o sumę rezerw po stronie aktywów w arkuszu bilansowym. Jednocześnie w arkuszu bilansowym zysk z danego okresu rozliczeniowego powinien być pomniejszony o tę samą sumę po stronie pasywów.

Tworzenie rezerw na obniżkę wartości aktywów materialnych, poza korektą w bilansie firmy, powinno znaleźć się także w innych sprawozdaniach finansowych. Rezerwy na obniżkę wartości, tworzone z wydatków operacyjnych, powinny być wpisane do formularza 2 w „Rachunku zysków i strat”. Takie działanie jest zgodne z międzynarodowymi normami, według których, jak już wspomniano, straty z obniżki wartości powinny być natychmiast księgowane w rachunku zysków i strat jako wydatki, a zwrot strat z obniżki wartości – jako przychód.

Tworzenie rezerw na spadek wartości aktywów materialnych, które należy koniecznie określić dla rzeczywistej wartości rachunku zysków i strat, nie powinno wpłynąć na postawę opodatkowania, tzn. nie powinno zmniejszać tej podstawy, co wynika z tego, że prawdziwa wartość aktywów pojawia się w momencie ich zakupu lub sprzedaży. Jeżeli zaś wartość aktywów okazuje się wyższa niż ich wartość bilansowa (cena zakupu) w momencie sprzedaży, to warto zastanowić się, o jakiej obniżce wartości jest mowa.

Oto kilka wniosków i propozycji, które należy rozważyć podczas wypracowywania metodologii identyfikacji aktywów o obniżonej wartości i tworzenia rezerw na obniżkę wartości aktywów w Republice Białorusi:

1. Tworzenie rezerw na obniżkę wartości aktywów jest niezbędne do prawidłowej oceny wartości aktywów firmy.

2. Rezerwy na obniżkę wartości aktywów powinny być z reguły tworzone pod koniec roku. Oprócz tego, firmy powinny mieć prawo do tworzenia rezerw także w

ciągu całego roku, w razie wystąpienia poważnych różnic między ceną zakupu a wartością rynkową aktywów (w odpowiednich okresach sprawozdawczych).

3. Suma rezerw powinna odpowiadać stratom firmy w wartości aktywów względem wartości bilansowej w odniesieniu do faktycznych kosztów nabycia tych aktywów.

4. Straty związane ze spadkiem wartości mogą być ustalone na podstawie wartości rynkowej analogicznych towarów, z uwzględnieniem ich amortyzacji w trakcie okresu ich używania.

5. Wartość rynkowa aktywów powinna być potwierdzona danymi od producentów, firm handlowych, cennikami, obliczeniami, dokonanymi przez ekspertów w dziedzinie wyceny itd.

6. Wartość kapitału zakładowego i zysk z okresu sprawozdawczego powinny być obniżone o kwotę rezerw na obniżkę wartości aktywów na arkuszu bilansowym firmy.

7. Jeżeli tworzy się rezerwy na obniżkę wartości aktywów, które były wcześniej rewaloryzowane, wówczas źródłem rezerw powinien być fundusz rewaloryzacyjny na takie aktywa.

8. Kwota straty z obniżki wartości aktywów możliwej do zwrotu, po uprzednim uwzględnieniu określonej wartości bilansowej, nie powinna przekraczać oryginalnego kosztu aktywów.

9. Gdy straty wynikające z obniżenia wartości aktywów są pokryte, kwota ta powinna być skierowana przede wszystkim do funduszu rewaloryzacyjnego użytego jako rezerwa na spadek wartości tych aktywów.

10. Suma utworzonych rezerw, mimo że wpływa na ogólną wartość bilansową firmy, nie powinna zmniejszać opodatkowanego zysku, który należy księgować zgodnie z prawem podatkowym.

LOSS OF ASSETS VALUE IN THE REPUBLIC OF BELARUS – IDENTIFICATION AND COST REIMBURSEMENT MECHANISM

Summary

Rates of capital assets depreciation are necessary to determine a real assets value in a unit and they should be determined for the end of the year as applicable. Furthermore, the units ought to have the right to establish certain rates during a year in case of real deviation of book value from its market one.